

УДК 351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.63>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тимофєєв В.П.,*старший викладач кафедри ТСП
факультету підготовки фахівців
для підрозділу превентивної діяльності
<https://orcid.org/0000-0002-6805-8933>***Гулько К.О.,***здобувач вищої освіти II курсу
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0009-0003-2040-8572>*

Тимофєєв В.П., Гулько К.О. Актуальні питання застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану.

В статті проаналізовано особливості та проблеми застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції під час воєнного стану. Вона розглядає особливості та проблеми, що виникають у зв'язку з використанням вогнепальної зброї поліцейськими в умовах збройного конфлікту. Досліджено коло повноважень та завдань працівників Національної поліції. В рамках дослідження надано практичний аналіз використання вогнепальної зброї поліцейськими на блокпості. Охарактеризовано нормативно-правові акти, що регламентують питання використання вогнепальної зброї працівниками поліції. На сьогоднішній день, виникають ситуації, коли поліцейські намагаються уникнути застосування вогнепальної зброї навіть у інцидентах її виправданого застосування відповідно до законодавчих актів, що інколи призводить до невиконання або неналежного виконання ними своїх повноважень. Також у статті проаналізовано випадки застосування вогнепальної зброї поліцейськими на блокпості та можливі наслідки такого застосування вогнепальної зброї. Розглянуто напрями вирішення питань, пов'язаних з ефективним та законним застосуванням вогнепальної зброї поліцейськими. Окрема увага приділена законодавчим гарантіям захисту прав поліцейських у разі правомірного застосування вогнепальної зброї та можливі наслідки за перевищення заходів, необхідних для затримання правопорушників. Застосування вогнепальної зброї в умовах воєнного стану є важливим питанням безпеки та забезпечення громадського порядку. Стаття надає аналіз особливостей, проблем та можливих наслідків такого застосування, а також пропонує напрями вирішення цих питань для забезпечен-

ня безпеки та дотримання прав та обов'язків поліцейських у подібних ситуаціях.

Крім того, в статті висвітлюються проблеми, пов'язані зі зміненими умовами та особливостями роботи поліції під час воєнного стану. Вона звертає увагу на необхідність підвищення рівня підготовки поліцейських у відповідності до нових викликів та загроз, що виникають у таких ситуаціях.

Ключові слова: воєнний стан, застосування вогнепальної зброї, війна, працівник поліції, блокпост, повноваження, завдання, правоохоронні органи, зброя.

Timofeev V.P., Gunko K.O. Current issues of the use of firearms by National Police officers under martial law.

This article examines the peculiarities and challenges associated with the use of firearms by National Police personnel during a state of war. It explores the scope of responsibilities and tasks assigned to the National Police officers. A practical analysis of firearm use by police officers at checkpoints is provided. The regulatory acts governing the use of firearms by police personnel are characterized. Presently, situations arise where police officers attempt to avoid the use of firearms, even in incidents that warrant their justified application according to legislative acts, which sometimes leads to non-compliance or inadequate fulfillment of their duties. The article also analyzes cases of firearm use by police officers at checkpoints and potential consequences of such firearm deployment. Directions for addressing issues related to the effective and lawful use of firearms by police personnel are discussed. Legislative safeguards protecting the rights of police officers in cases of lawful firearm use and the potential consequences of exceeding necessary measures for apprehending offenders are examined. The use of firearms in a state of war is a crucial matter of public safety and

order. This article provides an analysis of the specific features, issues, and potential consequences associated with such use, as well as proposes directions for resolving these matters to ensure the safety and adherence to the rights and obligations of police officers in similar situations.

In conclusion, the issue of using firearms by police personnel in a state of war requires further research and study, as officers often operate in extreme conditions where the need for firearm use arises. The primary objective of firearm deployment is to protect the lives of both police officers and individuals facing imminent danger. Therefore, it is crucial to explore this topic in greater detail to ensure effective and lawful use of firearms while preserving the safety of all involved parties.

Key words: martial law, firearms usage, warfare, police personnel, checkpoint, responsibilities, tasks, law enforcement agencies, weaponry.

Постановка проблеми. З 24 лютого 2022 року в Україні було ведено воєнний стан через повномасштабне вторгнення російських військ на територію нашої держави. В цей час актуальності набуло питання використання вогнепальної зброї поліцейськими та цивільними громадянами України, оскільки з законодавчого боку дане питання немає належного закріплення. Через правовий статус воєнного стану на території нашої держави було внесено зміни в більшу кількість нормативно-правовий актів, в той же час в особливості використання зброї поліцейськими та громадянами, але на практиці дане питання має ряд труднощів.

Стан опрацювання цієї проблематики, правові підстави застосування вогнепальної зброї поліцейськими досліджували такі науковці та фахівці в сфері права, як Ю.М. Волков, В.Д. Поливанюк, В.О. Заросило, А.В. Губанов, О.С. Федченко, В.Д. Шиян, О.І. Ульянов, Д.А. Савчук, А.В. Корінець та інші. Але на сьогоднішній день велика кількість питань застосування зброї працівником поліції в умовах воєнного стану є не вирішеними. Особливого значення має питання підстав та кваліфікації застосування вогнепальної зброї.

Метою статті є написання є здійснення дослідження застосування вогнепальної зброї працівниками Національної поліції в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Спротив загартування відбувається в різний спосіб, і кожен сьогодні знаходиться на своєму «фронті»: хтось зі зброєю в руках захищає нашу землю на передовій і в теробороні; хтось бере участь у роботі волонтерських загонів; хтось тримає освітрянський фронт, допомагає у військово-медичних закладах, опікується залишеними та покинутими тваринами. В Україні важливу роль має питання забезпечення особистої безпеки та захищеності працівників правоохоронних органів та громадян

в межах держави. Через військові дії більшість осіб не може себе відчувати в такому стані, через постійні обстріли, вибухи та активні бойові дії. Враховуючи велику кількість зброї на руках населення та підвищеного рівня небезпеки, у зв'язку із збройною агресією РФ проти України, рівень злочинності постійно зростає, саме це спонукає поліцейських діяти більш рішуче й ефективно попереджувати і припиняти такі небезпечні діяння часто із застосуванням вогнепальної зброї. На такі ситуації достатньо критично реагують засоби масової інформації та контрольно-наглядові гілки влади. Нажаль, ситуації із застосуванням вогнепальної зброї поліцейськими є не поодинокими, і тому доводиться робити вибір, застосувати вогнепальну зброю, а потім стати учасником кримінального провадження через перевищення службових повноважень або ж отримати травми чи взагалі загинути.

У Конституції України чітко прописано, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Саме тому першочерговим завданням для держави є забезпечення реалізації прав та свобод її громадян [1].

Працівники поліції законом наділені правом застосування вогнепальної зброї. Дане питання регулюється на основі нормативно-правової бази та передбачає в подальшому використання зброї в умовах воєнного стану цивільним населенням та працівником поліції, з метою забезпечення власної безпеки, врятування власного життя. Вогнепальна зброя може застосовуватися до російський військових які перебувають на території України та з метою зупинення військової агресії РФ проти України [2, с. 199].

Національна поліція України - є одним із центральних органів виконавчої влади, який служить суспільству, забезпечуючи захист та охорону прав і свобод людини, підтримку публічної безпеки і порядку та боротьбу зі злочинністю [3, с. 9]. Національна поліція України займає одне з найважливіших місць для забезпечення внутрішнього правопорядку в країні в умовах воєнного стану. Працівники Національної поліції України фактично наділені повноваженнями, які сприяють захисту національної безпеки України та її обороні, проте вони не виокремлені в окрему групу.

На сьогодні криміногенна ситуація в Україні є небезпечною, загрозливою та ризиковою не лише для й державних інститутів, а й для усього населення країни. Під час воєнного стану правоохоронні органи працюють в посиленому режимі, ситуаційні центри переведено на посилений варіант несення служби. Вони цілодобово здійснюється збір та узагальнення інформації. Поліція забезпечує патрулювання вулиць, перевірку документів у підозрілих осіб, а в разі потреби має право проводити огляд речей, транспортних засобів, багажу

та вантажів, службових приміщень і житла громадян [5].

Тому поліцейському необхідно постійно бути готовим до професійного втручання в ту чи іншу ситуацію, яка виникає як під час виконання ним своїх службових обов'язків так і поза ними. Звичайно, не усі правопорушення поліцейські можуть припинити без застосування поліцейських заходів. Ось чому поліцейські, виконуючи свої службові обов'язки щодо захисту прав та свобод людини, змушені застосовувати у межах їхніх поліцейських повноважень запобіжні заходи та заходи примусу, для того, щоб запобігти загрозам у сфері публічної безпеки і порядку.

Відповідно до закону «Про Національну поліцію» найсуворішим заходом примусу є застосування вогнепальної зброї. Тому дуже важливим є дотримання вимог законодавства працівниками поліції з метою недопущення перевищення повноважень і завдання шкоди.

В Україні питання застосування вогнепальної зброї поліцейськими закріплено в Законі України «Про Національну поліцію». Згідно зі статтею 46 цього Закону, поліцейський уповноважений зберігати, носити, застосовувати і використовувати вогнепальну зброю тільки за умови, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку, а також наводяться підстави для застосування вогнепальної зброї у ч. 4 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію», а саме: для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю; для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю; для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі; для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення; для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти; для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варті, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського; для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського. А також, в ч. 6 ст. 46 цього ж закону вказуються підстави застосування вогнепальної зброї без попередження: при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї; у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей; якщо особа, затримана або заарештована за вчинення

особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу; якщо особа чинить збройний опір; для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

У мирний час, поліцейські діють у визначеному законом порядку. Їм дозволено застосовувати такі заходи примусу, які фізичний вплив (сила), спеціальні засоби (кййки, кайданки, засоби сльозогінної та дратівної дії тощо), вогнепальна зброя [10]. Але, під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському, він має право використати як заходи примусу, так і підручні засоби. Також, правоохоронним органам надано право застосовувати заходи примусу до осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України без урахування окремих обмежень та заборон, визначених законом. Зокрема, дозволяється застосування заходів примусу без попередження, нанесення ударів спеціальними засобами без обмежень щодо локації їх нанесення, а також застосування вогнепальної зброї.

Закріплення на законодавчому рівні найбільш суворого заходу примусу - це позитивний момент законодавства і такий, що відповідає міжнародним правовим актам щодо застосування вогнепальної зброї.

Окрім позитивних моментів законодавства, окремі питання вимагають додаткового правового регулювання та роз'яснення. Блокпост під час війни – це об'єкт підвищеного ризику. Завдання кожного працівника поліції – мінімізувати цей ризик і не створювати додаткових проблем для інших учасників дорожнього руху. Воєнний стан не означає, вседозволеність прав поліцейського, проте в умовах війни важливо знайти баланс між вимогами безпеки службовців на посту, оборони України і правами та свободами кожної людини, яка такий блокпост перетинає.

Для прикладу доречно навести ситуацію, при якій співробітники поліції, які несли службу на стоп-контролі, зупинили для перевірки вантажний автомобіль «Volvo». Однак чоловік відмовився надати документи, що посвідчують особу. Він вдарив поліцейського дверима, від чого той впав, та продовжив рух у бік Маріуполя. На попереджувальний постріл у повітря для виклику допоміжних сил, водій не відреагував. Питання перевірки документів, транспортних засобів та громадян на блокпостах регулюється Порядком перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та житла громадян при забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456 [8]. Пунктом 2.4 Правил дорожнього руху визначено, що водій на вимогу працівника поліції України зобов'язаний зупини-

тися з дотриманням приписів правил дорожнього руху [9]. У зв'язку з цим для зупинки транспортного засобу, згідно з п. 7 ст. 46 та п. 5 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» співробітник поліції був змушений застосувати вогнепальну зброю, зробивши кілька пострілів по колесах [1]. Порушник був затриманий та надав свідчення. За фактом застосування вогнепальної зброї співробітником поліції проводиться службова перевірка. На нашу думку, у даній ситуації працівник поліції діяв на законних підставах.

Положення закону, що регулюють застосування зброї поліцейськими, закріплюють перелік випадків застосування зброї, у тому числі відповідальності за можливі наслідки, які можуть настати в результаті точного дотримання її положень. Безсумнівно, що вогнепальна зброя, володіючи високою вражаючою здатністю, є предметом підвищеної небезпеки і вимагає уважного і компетентного поводження і застосування [3, с. 297].

Необхідність теоретичних обґрунтувань і вдосконалення правового регулювання застосування працівниками поліції вогнепальної зброї, підвищення кваліфікації в інтересах покращення слідчої практики, співвіднесені з сучасними реаліями, є в умовах воєнного стану життєво важливою практикою. Під час дії повномасштабного вторгнення залишається досі невирішеним ряд питань, що пов'язані з підставами застосування вогнепальної зброї та кваліфікацією дій поліцейських після застосування вогнепальної зброї. Також, норми, що врегульовують застосування зброї поліцейськими, закріплюють список випадків застосування зброї, у тому числі і відповідальність за наслідки, які можуть настати в результаті точного дотримання положень.

Висновок. Підсумовуючи дане питання необхідно зазначити, що проблематика застосування працівником поліції вогнепальної зброї в умовах воєнного стану потребує подальшого дослідження та вивчення, оскільки поліцейським часто перебуває в екстремальних умовах, при яких постає необхідність застосування зброї. Основна мета застосування вогнепальної зброї полягає в захисті життя як поліцейських, так і інших осіб, яким загрожує небезпека.

Безперечно, що вогнепальна зброя є предметом підвищеної небезпеки та вимагає уважного та компетентного поводження з нею та її застосування. На нашу думку, для вирішення даного питання слід здійснити ряд дій, із удосконалення нормативно-правової бази пов'язану з застосуванням вогнепальної зброї, а також чіткого роз'яснення змін, які були внесені до ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», щодо оцінки рівня опору поліцейському та уточнення переліку підручних засобів, які він має право використати.

Невиконання встановлених вимог, перевищення повноважень або, навпаки, незастосування зброї при необхідності, може призвести до жаклих наслідків. Тому положення законодавства, що регулюють умови застосування зброї, повинні бути чіткими та зрозумілими. В даному випадку доречно доносити інформацію не тільки до працівників поліції, а й до населення аби уникати в подальшому виникнення резонансних та гучних справ із незаконним застосуванням зброї працівником поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зупинили на блокпосту: які повноваження мають правоохоронці та що необхідно знати про свої права. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/transportne-pravo/zupinili-na-blokpostu-yaki-povnovazhennya-mayut-pravoohoronci-ta-shcho-neobhidno-znati-pro-svoyi-pra.html>.
2. Логачев М.Г. Правові та психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї персоналом поліції. *Право і Безпека*. 2017. № 4. С. 199–204.
3. Навчання поліцейських на початковому етапі вогневої підготовки: методичні рекомендації / кол. авт.; за заг. ред. к.ю.н., доц. Поливанюка В.Д. Дніпро: ДДУВС, 2019. 52 с.
4. Науково-практичний коментар до Закону України «Про Національну поліцію», станом на 1 січня 2016 р. / В. Сокурєнко та ін.; за заг. ред. В. Сокурєнко. Харків, 2016. 408 с.
5. Основи професійної підготовки поліцейських: збірник метод. Рекомендацій. Тьорло О.І., Синєнький В.М., Йосипів Ю.Р., Банах С.М., Курляк М.Д. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 297 с.
6. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 25.10.2022).
7. Словник української мови: У 20 т. Т. 1. А-Б. Голов. наук. ред. В.М. Русанівський, наук. ред. Н.Г. Озерова; уклад.: Л.Л. Шевченко та ін. К.: Наукова думка, 2010. 986 с.
8. Порядок перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень та житла громадян при забезпеченні заходів правового режиму воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1456. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP211456?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress05&ga=2.118132617.1207343044.1667242708-

- 1342308293.1654545263 (дата звернення: 27.04.2023).
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Правила дорожнього руху». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF/para%20120#n120> (дата звернення: 29.10.2022).
10. Волков Ю.М., Поливанюк В.Д., Проблемні питання застосування вогнепальної зброї працівниками національної поліції під час виконання службових обов'язків. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 86–89. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/3223/1/8.pdf> (дата звернення: 29.10.2022).